

Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development

Spring 2022, Vol.3, No.1, pp 43-60

doi 10.22077/VSSD.2021.4633.1036

The Analysis of Spatial Factors Affecting the Judicialization of Villagers' Disputes: The Case of Roshtkhar Rural District

Ali Izadi^{1*}, Mahmoodreza Mmirlofti², Syed Amir Mohammad Alavizadh³, Meisam Bandani⁴

1. PhD Student, Department of Geography, Faculty of Geography and Environmental Planning, Sistan and Baluchestan University, Zahedan, Iran.
2. Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, Zabol University, Zabol, Iran.
3. Associate Professor, Department of Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Tehran, Iran.
4. Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, Zabol University, Zabol, Iran.

*Corresponding author, Email: aezadi2014@gmail.com

Keywords:

Judicialization of disputes, Spatial factors, Disputes, Ownership, Roshtkhar rural district

Abstract

Man has always lived in company with other human beings. Although this kind of co-existence has resulted in human growth and development, it has also caused conflict between human beings' interests and rights, and consequently, disputes between them. Spatial factors in rural areas are one of the factors over which heated disputes have occurred, disputes which have sometimes resulted in judicial proceedings. Therefore, the purpose of this study was to analyze the spatial factors affecting the judicialization of rural disputes in Roshtkhar rural district. In the research, factors such as economic, social, and cultural ones were studied in 350 rural households in Roshtkhar rural district, Roshtkhar City, Razavi Khorasan Province as the sample, using a researcher-made questionnaire and documentary studies. SPSS, ArcGIS, and Expert choice software were used to analyze the data. The findings of the research, on the one hand, confirm that among the indicators of the spatial factors influencing the judicialization of rural disputes, the indicators of land disputes with an average of 4.20, disputes over water with an average of 4.12, and not giving up one's own interests with an average of 3.90 have the highest average in the households studied respectively. On the other hand, the results obtained from the Kruskal-Wallis test indicate the important role of economic factors with an average of 51.435 among the spatial factors influencing the judicialization of rural disputes.

Received:

27/Aug/2021

Accepted:

18/Apr/2022

How to cite this article:

Izadi, A., Mmirlofti, M., Alavizadh, S.A., & Bandani, M. (2022). The Analysis of Spatial Factors Affecting the Judicialization of Villagers' Disputes: The Case of Roshtkhar Rural District. *Village and Space Sustainable Development*, 3(1), 43- 60. 10.22077/VSSD.2021.4633.1036

فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا

دوره سوم، شماره اول، پیاپی نهم، بهار ۱۴۰۱، صفحات ۶۰-۴۳

10.22077/VSSD.2021.4633.1036 doi

تحلیل عوامل مکانی موثر بر قضایای شدن مناقشات روستاییان (مورد مطالعه: دهستان رشتخوار)

علی ایزدی^{۱*}، محمودرضا میر لطفی^۲، سید امیر محمد علوی زاده^۳، میثم بندانی^۴

۱. دانشجوی دکتری گروه جغرافیا، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

۲. دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

۳. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۴. مربی گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

* نویسنده مسئول، ایمیل: aezadi2014@gmail.com

چکیده

انسان به عنوان موجود اجتماعی، با زندگی در میان سایر هم‌نوعان ادامه حیات می‌دهد. زندگی افراد جامعه در کنار یکدیگر، در عین حال که عامل رشد و پیشرفت انسان بوده، سبب می‌شود تا بین منافع و حقوق آنان تعارض و تراحم بوجود آید و همین امر باعث ایجاد مناقشه بین افراد نیز شده است. از این رو، عوامل مکانی در سکونتگاه‌های روستایی نیز یکی از عواملی است اختلاف و مناقشه بر سر آن زیاد است و با موضوع قضایای شدن مناقشات پیوند دارد. از این رو هدف تحقیق حاضر، بررسی تحلیل عوامل مکانی موثر بر قضایای شدن مناقشات روستاییان در دهستان رشتخوار بوده است و عواملی همچون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی در بین ۳۵۰ خانوار روستایی به عنوان نمونه آماری از بین خانوارهای روستایی دهستان رشتخوار در شهرستان رشتخوار واقع در استان خراسان رضوی در قالب پیمایشی مبتنی بر پرسش‌نامه محقق ساخته و مطالعات اسنادی مورد بررسی قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS، ArcGIS، Expert choice استفاده شده است. یافته‌های تحقیق از یک سو، مؤید آن است که از بین شاخص‌های مورد توجه عوامل مکانی موثر در بررسی قضایای شدن مناقشات روستاییان، شاخص‌های اختلاف بر سر زمین با میانگین (۴/۲۰)، اختلاف بر سر آب (۴/۱۲)، نگذشتن از منافع خود با میانگین (۳/۹۰)، به ترتیب بالاترین میانگین را در خانوارهای مورد مطالعه به خود اختصاص داده است. از سویی دیگر، نتایج بدست آمده از آزمون کروسکال - وایس، حاکی از نقش پررنگ عوامل اقتصادی با میانگین (۵۱/۴۳۵) در بین عوامل مکانی موثر بر قضایای شدن مناقشات روستاییان می‌باشد.

واژگان کلیدی:

قضایای شدن مناقشات، عوامل مکانی، مناقشه، مالکیت، دهستان رشتخوار

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۰۶/۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۱/۲۹

۱- مقدمه

از همان روزهای ابتدای خلقت انسان و افزایش جمعیت انسانی، همواره به علت وجود اصطکاک بین منافع انسان‌ها، تاریخ بشریت شاهد دعاوی و اختلافاتی بوده است. به عبارت دیگر روابط اجتماعی و زندگی افراد بشری در کنار هم، در عین حال که عامل رشد و پیشرفت انسان بوده است باعث شده است که بین منافع و حقوق آن‌ها تعارض و تزاخم به وجود آید و همین امر به ایجاد دعاوی و اختلاف بین افراد منجر شده است (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹، ۹۴). کشاورزی به عنوان بخش اقتصادی حیات روستایی همچنان نقش اساسی و تعیین کننده در سرنوشت جامعه روستایی دارد (نوری زمان آبادی و امینی فسخودی، ۱۳۸۶، ۲۷۴). به گونه‌ای که بخش کشاورزی از نظر تامین نیازهای غذایی مردم، تامین مواد اولیه صنایع، اشتغال افراد و ایجاد درآمد اهمیت دارد، ثبات و استمرار رشد بخش کشاورزی از عوامل عمده کمک کننده به ثبات اجتماعی و رشد اقتصادی جامعه به شمار می‌آید (Bagli and et al, 2003:10-14 به نقل از فال سلیمان و همکاران، ۱۳۹۳، ۴۲؛ افراخته و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۴). حال، با توجه به اهمیت کشاورزی در مناطق روستایی، مشکلات و موانعی در توسعه آن وجود دارد، بنابراین انتظار می‌رود بخش عمده‌ای از دلایل دامن زنده به این گونه از عوامل مکانی که موجبات قضایی شدن مناقشات روستائیان را در روستا به دنبال داشته باشد، دلایل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی حاکم بر فضای روستایی است. مسائلی همچون اختلاف بر سر قیمت زمین، اختلاف بر سر قیمت آب، اختلاف بر سر مرتع، اختلاف در تقسیم سهم محصولات در شراکت‌ها، افزایش جمعیت، ارث، آگاهی‌های حقوقی افراد، سرقت از محصولات کشاورزی عمدتاً در ساختارهایی بروز می‌یابند که در آنها عوامل مکانی و به ویژه عواملی که سهم بالایی از منفعت افراد در آن نهفته باشد، به خود اختصاص می‌دهد که باید با توجه به اولویت موانع در دستور کار برنامه‌ریزان روستایی قرار گیرد. در کشورهای جهان سومی مثل کشور ایران، امثال این موانع و مشکلات در نظام مالکیت اراضی قابل مشاهده است و می‌توان به آن اشاره کرد که منشاء آن به دوران قبل و بعد از انقلاب در قوانین اصلاحات ارضی بر می‌گردد (حجت، ۱۳۸۵، ۷۵). از طرفی دیگر، مشخص نبودن حدود و مرزهای مالکیت اراضی و در دسترس نبودن اطلاعات مکانی و توصیفی زمین‌ها در روستاها یکی از عمده‌ترین خلاءهای موجود در مدیریت عوامل مکانی است که هم امکان برنامه‌ریزی جامع برای استفاده و بهره‌برداری بهینه از زمین را دچار چالش می‌کند و فرصت سودجویی و تصرف را برای برخی از افراد فراهم کرده است. همچنین از چالش‌های مهم پیش روی مردم و دستگاه‌های ذی‌نقش در مساله مدیریت زمین و به ویژه دستگاه قضایی و وزارت جهاد کشاورزی (سازمان امور اراضی کشور و سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری)، اختلافات ملکی اشخاص به ویژه اختلافات فی ما بین مردم و دولت بر سر تداخلات اراضی ملی، دولتی و مستثنیات است. براساس ماده ۹ قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی مصوب ۱۳۸۹/۴/۲۳ مجلس شورای اسلامی، وزارت جهاد کشاورزی مکلف است نسبت به تثبیت مالکیت دولت بر منابع ملی و اراضی موات و دولتی با رعایت حریم روستاها و همراه با رفع تداخلات ناشی از اجرای مقررات موازی اقدام و سند مالکیت این عرصه‌ها را به نمایندگی از سوی دولت اخذ کند و ضمن اعلام مدیریت کارآمد، نسبت به حفاظت و بهره‌برداری از عرصه و اعیانی منابع ملی و اراضی یاد شده اقدام کند. براین اساس قوانین و مقررات موازی در حوزه عمل وزارت جهاد کشاورزی عبارتند از: اجرای قانون ملی شدن جنگل‌های کشور، قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور، قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور، قوانین و مقررات مراحل سه گانه اصلاحات ارضی، خالصه‌جات، قانون واگذاری زمین‌های بایر و دایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است. این قوانین باعث شده‌اند تا مناقشه‌هایی در این زمینه عوامل مکانی در روستاها در بین افراد بوجود آید. برای حل این مناقشه‌ها نیز روش‌ها و راه‌حل‌هایی در هر عصر و زمان متناسب با شرایط و مقتضیات اجتماعی

جوامع تغییر و تکامل یافته‌اند (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹، ۹۴). در گذشته نه چندان دور در سال ۱۳۱۴ به تصویب قانون کدخدایی اقدام و در آن پیش‌بینی کرد که وظیفه آن رسیدگی به اختلافاتی بود که بین اهالی روستا به وجود می‌آمد (بختیاری و همکاران، ۱۳۹۳، ۵۶). اما امروزه با توجه به قانونی بودن آن با مراجعه به مراجع قانونی به حل و فصل آن می‌پردازند که در این میان، دهستان رشتخوار با توجه به مطالبی که گفته شده مستثنی نیست. در عین حال مناقشه‌های بسیاری منجمله مناقشه بر سر عوامل جغرافیایی در روستاهای ایران رخ می‌دهد که این مناقشه‌ها را می‌توان در اغلب روستاهای ایران از جمله روستاهای دهستان رشتخوار مشاهده کرد. بی‌تردید این مناقشات از عواملی همچون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در جامعه روستایی دهستان ناشی می‌شود که با گذر زمان، افزایش جمعیت و تبدیل کل مالکی به خرده مالکی بروز مناقشات در سطح این دهستان بیشتر می‌شود. از سویی دیگر، باگذشت زمان و گذار از جامعه سنتی به جامعه‌ای مدرن سبک و سیاق شیوه حل و فصل مناقشات از شیوه غیررسمی (کدخدانمشی) به شیوه رسمی تغییر یافته است. در چنین وضعیتی مسئله اصلی که در این تحقیق نیز، در کانون مورد توجه بوده است تحلیل عوامل مکانی موثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان است که بتواند ضمن حل مشکلات موجود، پاسخگوی نیازهای جدید نیز باشد. با این پیش زمینه، تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به این سوالات اساسی است که:

- ۱- از بین عوامل تاثیرگذار جغرافیایی، کدامیک در قضایی شدن مناقشات اهمیت بیشتری دارد؟
- ۲- بین عوامل مکانی موثر و قضایی شدن مناقشات چه رابطه‌ای وجود دارد؟

۲- بنیان نظریه‌ای

از آغاز رنسانس علمی تاکنون، عوامل مکانی و ابعاد پیرامون آن در کانون توجه صاحب نظران، اندیشمندان و نظریه پردازان بوده است (فیروزنیا، ۱۳۹۰، ۲۱۶). در واقع در تعریف عوامل مکانی می‌توان اینطور بیان نمود که عوامل مکانی به مثابه یک کالای اقتصادی یا یک منبع دارای برخی از ویژگی‌های خاص از جمله؛ ثابت (غیرمنقول) و یا عرضه آن ثابت (محدود) است و جایگزین در آن وجود ندارد (Marshall, 1961). اگرچه دانشمندان و صاحب نظران علوم مختلف در خصوص تعریف و ماهیت ابعاد مکانی، وحدت نظر نسبی دارند، اما در نحوه استفاده و کاربرد ابعاد مکانی چنین وحدت نظری را مشاهده نمی‌کنیم. رادکلیف^۱ در سال ۱۹۷۶ و هالیدی^۲ در سال ۱۹۸۲ به این موضوع اشاره کرده‌اند. به هر صورت علت ارزش‌زا بودن برخی از عوامل مکانی لزوماً نمی‌تواند تنها با تحلیل اشکال اقتصادی که امکان دارد برای سایر کالاها مناسب باشد، صورت پذیرد چرا که ارزش‌های روانشناختی و انگیزشی امکان داد به طور عمیق به شیوه‌ای که به عوامل مکانی نگاه می‌کنیم ما را تحت تاثیر قرار دهد. برای قانونگذار عوامل مکانی نشانگر یک بسته حقوقی و تعهدآور، برای اقتصاددانان و بخش بازرگانی نشانگر اشکال مختلف بازده مالی و فرصت‌ها و برای خانوارهای کشاورز شیوه زندگی و برای برنامه‌ریزان بنیان و مبنایی برای اشکال مختلف توسعه و در نهایت برای محیط‌گرایان عوامل مکانی، هم‌گام فیزیکی است (شکویی، ۱۳۷۳، ۲۵۳).

در این میان، تضاد و مجادله (مناقشه) موضوعی است که در عوامل مکانی نقشی پررنگ پیدا کرده است. به عبارتی دیگر، تضاد و مجادله یکی از واقعیت‌های مسلط زندگی مدرن است. هر کدام از ما رویکردها، منافع، منابع، انتظارات و ترس‌های خودمان را داریم. بنابراین تعجب‌انگیز نیست که مردم با هم تضاد پیدا کنند. تجربه مجادله و تضادهای تجربه‌ای خوشایند نیست. تضادهای و مجادلات به هنگام بروز، به لحاظ

¹Radikalif

²Halidi

عاطفی نیز ما را درگیر می‌کند. از دهه ۱۳۴۰ تا به امروز، سه مرحله اصلاحات ارضی شامل اصلاحات ارضی دهه ۱۳۴۰، اصلاحات ارضی به بعد از انقلاب ۱۳۵۷ و اصلاحات ارضی دهه ۱۳۷۰ در ایران صورت پذیرفته است و به تبع آن، به علت انتقال مالکیت بر عوامل اصلی (مکانی) تولید یعنی زمین و آب از یک گروه به گروه دیگر، ساختار یا قشر بندی جامعه روستایی دچار تغییرات شگرفی شده است (صالحی، چیدری، ۱۳۹۳: ۱۶). این تغییرات در مالکیت زمین، باعث تشدید واگرایی و عدم انسجام در جامعه روستایی شد (همان: ۱۷).

یکی دیگر از عوامل مهم در زمینه ابعاد مکانی که مناقشه‌هایی بر سر آن شکل می‌گیرد مسائل مربوط به آب است. از گذشته با توجه به شرایط اقلیمی ایران، محدودیت منابع آب یکی از مهم‌ترین عوامل اصلی در شکل‌گیری تجمع‌های جمعیتی و فعالیت‌های ویژه وابسته به آب بوده است. عمدتاً به علت محدودیت منابع آب و یا زیاد بودن مساحت زمین‌های کشاورزی یک روستا یا یک مزرعه، میزان منابع آبی کمتر از مساحت زمین‌های کشاورزی بوده است که این امر خود به ایجاد مناقشه در بین مردم منجر می‌شود. در کشور ما اگر چه توجه به تعیین مالکیت و صدور سند به طور رسمی سابقه‌ای ۷۵ ساله دارد ولی جامعه روستایی از این حیث همانند سایر جوانب از جامعه شهری کشور عقب‌تر است. به طوری که در سال‌های اخیر صدور سند مالکیت مشاع روستاها سبب شده تا غالب اماکن روستایی از سند مالکیت رسمی بهره‌مند نباشند (حسینی حاصل، عزیزپور، ۱۳۸۷: ۲). پس از انقلاب اسلامی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی با توجه به اهدافی چون: تحدید حدود و رسمیت بخشیدن به مالکیت ساکنین بافت روستاها، افزایش انگیزه جهت پایداری سکونت در روستا، گسترش کالبدی موزون و طراحی شده و بهره‌گیری مناسب‌تر روستاییان از دستگاه‌های دولتی جهت سرمایه‌گذاری و نهایتاً ایجاد امنیت قضایی با همکاری اداره ثبت اقدام به تهیه و اجرای طرح صدور سند اماکن روستایی کشور نمود. به طور کلی قوانینی از قبیل؛ قانون اصلاحات ارضی، قانون منع تبدیل اراضی به مسکونی و مشکلات قانونی مربوط به تقسیم باغ‌ها و قوانین مربوط به لغو مالکیت ارضی موات موجب ایجاد محدودیت‌هایی برای مالکین شده بود و در عمل با عرف و عادت مردم تفاوت داشت و در نتیجه، باعث بوجود آمدن مشکلاتی برای مردم و اداره ثبت اسناد و املاک گردیده بود (حقیقت، ۱۳۷۹: ۱۴۲). بر این اساس، مناقشه‌ها از موضوعات چالش برانگیز ابعاد مکانی است که مناقشه و اختلاف موجود بین مالکان و متصرفان، باعث تاخیر یا توقف عملیات اجرایی می‌گردد و منجر به قضایی شدن مناقشات می‌شود. در تعریف مفهوم مناقشه باید گفت که مناقشه یک فرآیند اجتماعی شایع با ویژگی‌های چندبعدی است که در تمامی نظام‌های اجتماعی، سادگی یا پیچیدگی آن‌ها، وجود دارد. مناقشه پدیده‌ای جهان‌شمول بوده و دائماً در درون و میان جوامع رخ می‌دهد و لزوماً بدون وقفه و یا دارای شدت یکسانی نیست بر این اساس، مناقشه یک فرآیند اجتماعی با ویژگی چندبعدی است (برکوویچ، ۱۹۹۱: ۱۰۵). در مکاتب روابط بین‌الملل نظریه حل و فصل مناقشه از جهات مختلف مطرح است. از منظر ذهنی گرایان حل و فصل مناقشه شامل رویکرد ارتباطات کنترل شده و روش حل مسئله، از منظر عینی گرایان شامل رویکرد عقلانی مذاکره و میانجی‌گری و از منظر ساختارگرایان شامل رویکرد عدالت اجتماعی می‌شود بدین ترتیب شاید بتوان حل و فصل مناقشه را یک فرا نظریه دانست (مشیر زاده، ۱۳۸۳: ۱۱۴). در این بین، مطالعات حل مناقشه، منظومه مشخصی از مقولات شامل عوامل ساختاری و فضاهای ساختاری و اجتماعی، فرهنگ، قدرت و غیره را شامل می‌شود و در حال حاضر، در سطوح خرد اجتماعی، مناقشه و حل مناقشه به مثابه راهی جایگزینی برای نهاد قانونی مطرح شده است.

اصطلاح حل مناقشه، اغلب برای توصیف طیف متنوع و گسترده‌ای از سازوکارهای حل مناقشه به کار گرفته می‌شود که به زمان کوتاهی احتیاج دارند و جایگزینی برای فرآیند طولانی مدت دادگاه محسوب

می‌گردد. این اصطلاح بیانگر هر فرآیند و مولفه‌ای است که می‌تواند طرفیت مناقشه را تشویق به مذاکره مستقیم و قبل از مراجعه به دادگاه کند (Brown, 1998). حل و فصل مناقشه، اصطلاحی است که بیانگر تعدادی از فرآیندهایی است که می‌توان آنها را برای حل یک مناقشه، مناقشه یا دعوی به کار برد. حل و فصل مناقشه می‌تواند بانگر حل و فصل مناقشه جایگزین، حل و فصل مناقشه مناسب باشد. فرآیند حل و فصل مناقشه، اشکال مختلفی دارد. در ذیل به طور خلاصه عمومی‌ترین فرآیندهای حل و فصل مناقشه تشریح می‌شود (Miller, 2006). در واقع در تعریف مفهوم مناقشه باید گفت که مناقشه یک فرآیند اجتماعی شایع یا ویژگی‌های چندبعدی است که در تمامی نظام‌های اجتماعی، سادگی یا پیچیدگی آنها، وجود دارد.

مناقشه پدیده‌ای جهان شمول بوده و دائماً در درون میان جوامع رخ می‌دهد و لزماً بدون وقفه و یا دارای شدت یکسانی نیست بر این اساس، مناقشه یک فرآیند اجتماعی با ویژگی چند بعدی است (Berkovich, 1991: 110). اولین اشکال فرآیند حل مناقشه داوری می‌باشد. داوری در واقع یک فرآیند اختصاصی است که در آن طرفین دعوا موافقت می‌کنند که یک یا چند فرد بتوانند درباره دعوی آنان بعد از دریافت شواهد و مدارک و استماع ادله و مباحث تصمیم‌گیری کنند. داوری با میانجی‌گری تفاوت دارد، زیرا یک داور بی طرف اختیار اتخاذ تصمیم در مورد دعوا را دارد. در واقع فرآیند داوری همانند دادرسی است. دومین شکل از حل مناقشه ارزیابی بی طرفانه اولیه، می‌باشد. این فرآیند ممکن است بسیار زود بعد از آنکه یک پرونده در دادگاه بایگانی شد، رخ دهد. سومین شکل از حل مناقشه نیز تسهیل کردن می‌باشد. در واقع این شکل از فرآیند حل مناقشه از طریق آن یک فرد آموزش دیده به یک گروه دو یا چند نفری به منظور بحث درباره موضوعاتی که باید توسط گروه تعیین شود، کمک می‌کند که می‌تواند همکاری در تعریف و تحلیل موضوعات، توسعه جایگزین‌ها و اجرای توافق درباره حل و فصل مناقشه‌ها را شامل می‌شود. چهارمین شکل از فرآیند حل مناقشه، کنفرانس گروهی خانواده می‌باشد. کنفرانس گروهی خانواده، اعضای خانواده و دوستانی را شامل می‌شود که روند سوء استفاده را به جای باقی گذاشتن کامل فرآیند تصمیم‌سازی در دستان مقامات قانونی و عرضه کنندگان خدمات حل و فصل می‌کنند. پنجمین اشکال از فرآیند حل مناقشه نیز میانجی‌گری می‌باشد. این شکل در واقع فرآیندی خصوصی است که از طریق آن، شخص ثالث بی طرف از یک میانجی می‌خواهد که به طرفیت دعوا کمک کند تا به بحث درباره دعوت پردازند و برای حل و فصل مناقشه تلاش کنند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۲). به مرور زمان اختیارات و قدرت در بحث قضاوت از سوی ریش سفیدان و کدخدا و سایر افراد دیگر محدود شد. در واقع نخسیت طلایه کم‌رنگ شدن عدالت غیررسمی در روستاها و حرکت به سمت دولتی و رسمی شدن اجرای عدالت بود. به مرور با توجه به تاثیرپذیری قانون‌گذاری ایران از قانون‌گذاری فرانسه، عواملی در تضعیف جایگاه و نقش بزرگ مالکان و ایادی آنها در روستاها، شامل مواردی از جمله: کاهش نقش مستقل روحانیون و سایر مراجع سنتی شهری متعهد به حل و فصل اختلافات، شکل‌دهی خانه انصاف در روستاها و شوراهای داوری در شهرها در ایجاد دادگستری برای رسیدگی به دعاوی، گرایش دولت به تمرکزگرایی و دولتی کردن امور دیگر، می‌باشد (فاضل‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۵). همچنین این نکته قابل تامل است که سازوکار رسمی حل مناقشه-در دادگاه، ناکارآمد و گاهی پیچیده محسوب می‌شود. محیط‌هایی مانند دادگاه، محکمه، میانجی‌گری یا مصالحه رسمی در اکثر مردمان نواحی روستایی ریشه ندارد. آنها اطلاعات کمی درباره موارد مذکور دارند و به همین دلیل، سازوکار رسمی چندان طرفدار ندارد یا حتی راه‌حل جایگزین محسوب می‌شود نه اصلی. ولیکن امروزه آنچه در روستاها سروکار داریم، قضایی شدن مناقشات و بدبینی به راهکارهای جایگزین مناقشات می‌باشد.

۱-۲ پیشنهاد تحقیق

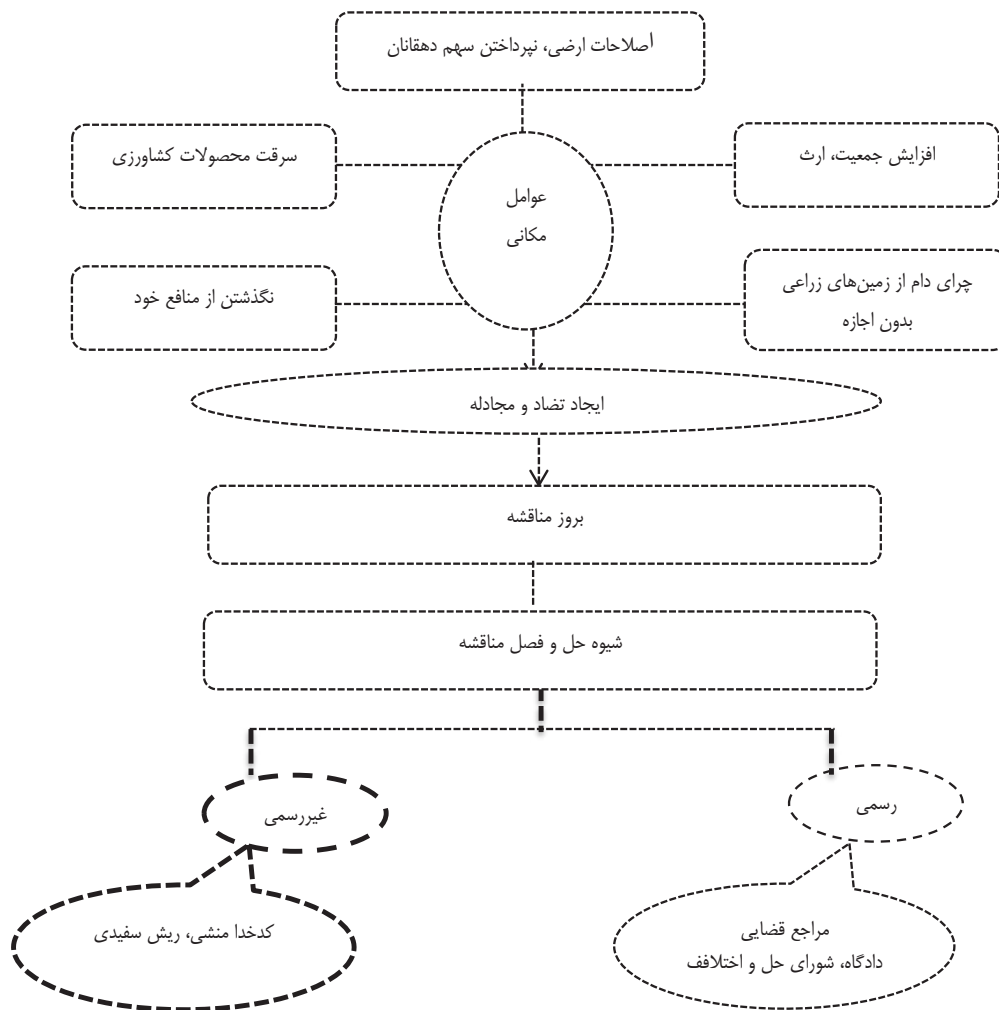
با مروری بر پیشینه تحقیق مشخص می‌شود که تاکنون تحقیقات قابل توجهی درباره بررسی قضایی شدن مناقشات روستاییان و عوامل موثر بر آن در کشورمان انجام نشده است و عمده تحقیق‌های انجام شده، در حوزه‌های دیگری نقش شوراهای حل اختلاف، میانجیگری آن بوده است که در ادامه به برخی از موارد مرتبط اشاره می‌گردد (جدول ۱).

جدول ۱. مطالعات صورت گرفته در راستای تحقیق

عنوان مقاله	نویسنده	سال	نتایج
دادرسی روستایی در ایران (خانه-های انصاف) و بررسی تطبیقی با دادرسی روستایی در هند (پنجایات‌های عدالت)	فرشید افشار	۱۳۴۷	نخست خانه‌های انصاف، نحوه‌ی شکل‌گیری و قوانین مربوط بدان‌ها مورد مذاقه قرار گرفته سپس با معرفی نهادهای دادرسی هندوستان، تحلیلی مقایسه-ای بین دو کشور انجام گرفته است تا نقاط قوت و ضعف دادرسی روستایی کشور مشخص تر شود
ارزیابی نقش شوراهای حل اختلاف روستایی در امنیت قضایی روستاییان	رکن‌الدین افتخاری و همکاران	۱۳۸۱	تفاوت معناداری بین دوره قبل و بعد از شورای حل اختلاف در اغلب گویه‌های مرتبط با امنیت قضایی روستاییان شهرستان مرند مشاهده می‌شود؛ لذا می‌توان گفت علی‌رغم برخی کاستی‌ها، شورای حل اختلاف از نهادهای موثر در گسترش فرهنگ صلح و سازش در جامعه و شکل‌گیری امنیت قضایی در جامعه روستایی کشور می‌باشد.
تحلیل جامعه‌شناسانه‌ی ذهنیت و تجربیات نسلی در ایران، با تاکید بر شیوه‌های مناقشه و حل آن	سید مهدی اعتمادی فر	۱۳۹۱	تجربیات نسلی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری ذهنیت و شیوه مواجهه افراد با موقعیت‌های مناقشه‌آلود و شیوه‌های حل آن داشته است و «نسل» میانجی در کیفیت مواجهه ایرانیان با مناقشه و شیوه‌های حل آن تاثیر دارد.
بررسی شهری شدن روستاها و قضایی شدن مناقشات: مطالعه‌ای در تجربه مناقشه و حل مناقشه در فضای روستایی و شهری	محمدی و همکاران	۱۳۹۱	روستاییان بسیاری از خصیصه‌های فرهنگ روستایی و اجتماعی خود را کنار گذاشته‌اند و هم‌چنین قضایی شدن مناقشات و مسائل در روستا در کنار رها کردن شیوه‌های حل مناقشه سنتی و جایگزین که به تازگی در میان بسیاری از کشورها به دنبال ناکارآمدی شیوه‌های قضایی پدید آمده است، از نشانه‌های باز اندیشی در دوگانگی شهر و روستا است.
بررسی تحلیل جغرافیایی الگوها و روش‌های حل دعاوی در روستاهای منطقه سیستان	غریب فاضل‌نیا و همکاران	۱۳۹۱	در واقع ساکنین سکونتگاه‌های روستایی که در فاصله بالاتر از ۲۵ کیلومتری از شهر قرار دارند، با توجه به بعد مسافت، تمایل به روش برون دادگاهی بیشتری دارند.
بررسی قضایی شدن مناقشات روستاییان و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی: دهستان رشتخوار)	علوی‌زاده و همکاران	۱۳۹۱	نتایج تحقیق نشان داد که راهکارهایی شامل بالا بردن سطح آگاهی‌های مردم نسبت به وظایف شورای حل اختلاف و همچنین نظارت بر عملکرد شورای حل اختلاف پیشنهاد شده است

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

به‌هرحال، بر اساس اطلاعات موجود به نظر می‌رسد که با توجه به مطالب گفته شده در مبانی نظری و پیشینه تحقیق عوامل مکانی به قضایی شدن مناقشات روستاییان منجر می‌شود و شیوه حل و فصل این گونه مناقشات به دو شکل می‌تواند باشد که در شکل ذیل مشخص شده است (شکل ۱).

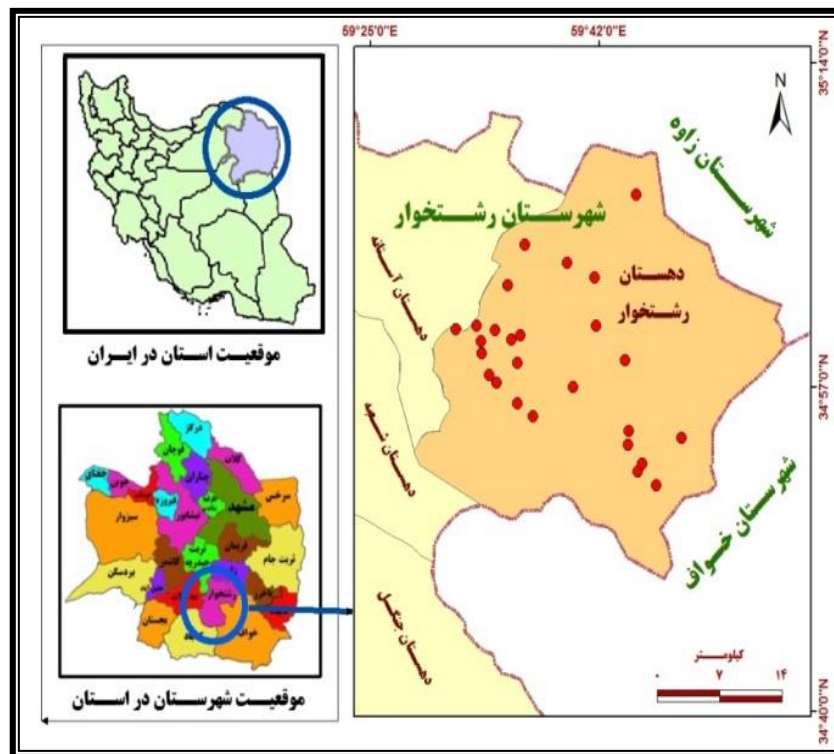
شکل ۱. عوامل بروز مناقشه و شیوه حل و فصل آن در خانوارهای روستایی
منبع: تحلیل نگارندگان، ۱۴۰۰

۳- روش‌ها، تکنیک، قلمرو

۱- ۳ قلمرو جغرافیایی تحقیق

شهرستان رشتخوار با مساحتی بالغ بر ۴۳۶۰ کیلومتر مربع از شهرستان‌های استان خراسان رضوی می‌باشد (شکل ۲). این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و جنگل و چهار دهستان با نام‌های رشتخوار و آستانه در بخش مرکزی و جنگل و شعبه در بخش جنگل می‌باشد. محدوده مورد مطالعه (دهستان رشتخوار) دارای یک شهر و ۲۶ روستای دارای سکنه و ۱۷۰۵۴ نفر جمعیت است که ۲۰ درصد از جمعیت آن در شهر و ۸۰ درصد آن در نقاط روستایی ساکن می‌باشند (مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری نفوس و مسکن خراسان رضوی، ۱۳۹۰). امروزه بروز اختلاف و مناقشه بین خانوارهای روستایی امری شایع و اجتناب ناپذیر است. این قبیل اختلافات نوعاً معلول عوامل متعدد و متفاوت است. اصلی‌ترین علل بروز این نوع اختلافات و مناقشات را در روستاها منجمله روستاهای دهستان رشتخوار را می‌توان عوامل مکانی نام برد. با توجه به شرایط از یک سو، بالا رفتن قیمت زمین در این منطقه، اختلافات خانوادگی بر سر تقسیم ارث (اراضی کشاورزی) و اختلافات بر سر تقسیم محصولات عواملی از این دست باعث شده که مناقشات در این دهستان در خانوارهای روستایی بالا بگیرد و از سویی دیگر، عواملی همچون بالا رفتن سطح تحصیلات

اعضای خانواده، آگاهی‌های حقوقی افراد، شیوه حل و فصل اینگونه مناقشات در میان خانوارهای روستایی دهستان رشتخوار را متناسب با زمان خود تغییر داده است.

شکل ۲. نقشه موقعیت دهستان رشتخوار در استان و شهرستان رشتخوار (تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۰)

۲-۳ روش تحقیق

پژوهش پیش رو از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی برای بررسی پارامترهای مورد بررسی سود جسته و دارای دو بخش عمده جهت انجام بوده است. بخش اول را مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و استفاده از ابزارهای اینترنتی جهت بررسی مواردی چون ادبیات موضوع، پیشینه تحقیق، و مفاهیم به خود اختصاص داده و بخش دوم در غالب پژوهش‌های میدانی جهت جمع‌آوری اطلاعات و تدوین و تکمیل پرسش‌نامه انجام پذیرفته است. سوالات پرسشنامه در دونوع باز و بسته طرح شده است.

روایی پرسشنامه تهیه‌شده از طریق روایی صوری و محتوایی و با تأیید اساتید و کارشناسان متخصص انجام شد و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفا کرونباخ با مطالعه مقدماتی در بین ۳۰ نفر از جامعه آماری مورد مطالعه انجام گردیده است. ضریب به‌دست‌آمده قابلیت اعتماد مطلوبی دارد. که این ضریب برای عوامل اقتصادی (۰/۹۲۵)، عوامل اجتماعی (۰/۸۱۰) و در آخر برای عوامل فرهنگی (۰/۷۴۹) بدست آمده است.

در مرحله بعد از بین ۲۶ روستای دهستان رشتخوار ۱۳ روستای بالای ۱۰۰ خانوار به‌عنوان روستای نمونه انتخاب و در نهایت با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۵۰ خانوار به‌عنوان خانوارهای نمونه از بین روستاهای فوق‌الذکر انتخاب گردیده و پرسش‌نامه‌های تدوین‌شده از طریق مصاحبه با سرپرستان خانوارهای نمونه تکمیل شد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و تحلیل‌های آماری و فضایی و نرم‌افزارهای Expert Choice، SPSS و ArcGIS استفاده گردیده است.

در این راستا، برای تعیین سطح عوامل مکانی مؤثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان در خانوارهای مورد مطالعه، بر پایه مدل ارزیابی چند معیاری (Malczewski, 1999) مراحل مختلفی شامل تشکیل ماتریس ارزیابی، تعیین وزن شاخص‌های مرتبط و نیز استاندارد نمودن داده‌ها مورد توجه بوده است. در این مطالعه، گروه‌های تصمیم‌ساز شامل ۱۱ نفر از نخبگان (اساتید دانشگاه)، کارشناسان یا مدیران توسعه روستایی (اعضای شورای حل اختلاف) بوده‌اند.

بر این اساس، ضمن مقایسه دو به دوی عوامل مؤثر مکانی در قضایی شدن مناقشات روستاییان در خانوارهای مورد مطالعه (بر اساس نظرات دریافتی از نخبگان، کارشناسان یا مدیران مرتبط با بخش قضایی)، اهمیت نسبی عوامل مختلف تعیین گردید. برای جمع‌بندی داده‌ها نیز از روش ترکیب وزنی (Additive Weighting Method) استفاده گردید که رابطه مورد استفاده در این روش به صورت زیر می‌باشد:

$$Z_i = \sum_j W_j X_{ij} \quad \text{رابطه ۱:}$$

Z_i = سطح محدودیت تولید ارزیابی شده برای خانوار i ($i = 1, 2, 3, \dots, m$)

W_j = درجه اهمیت شاخص j

X_{ij} = نمره استاندارد شده شاخص j برای خانوار i

جهت سنجش تحلیل عوامل مکانی مؤثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان در محدوده مورد مطالعه نیز در ابعاد اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی با ۲۴ گویه ارزیابی شد که در این پژوهش برای یکسان‌سازی داده‌ها شاخص‌های مثبت به صورت معکوس دیده شده‌اند.

جدول ۲. شاخص اصلی مورد نظر جهت بررسی و سنجش تحلیل عوامل مکانی مؤثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان در محدوده مورد مطالعه

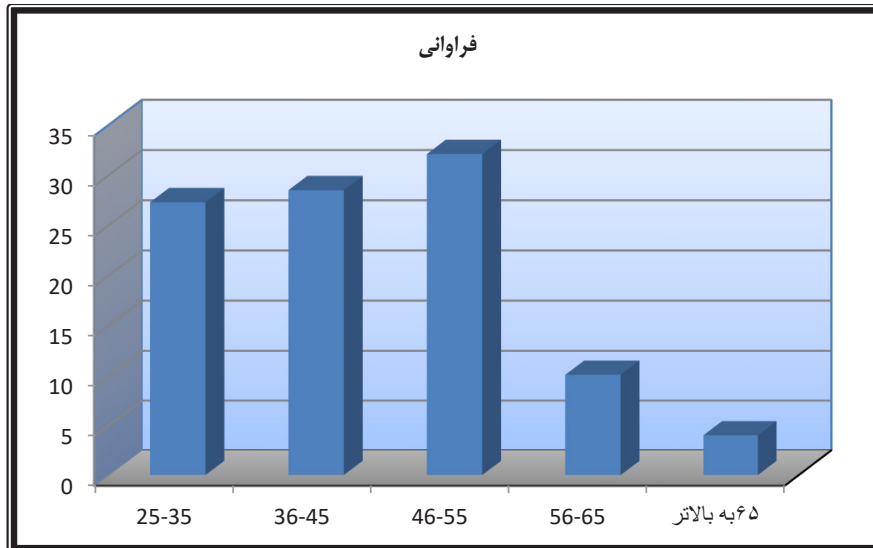
ابعاد	شاخص‌ها
اقتصادی	اصلاحات ارضی، اختلاف بر سر قیمت زمین، اختلاف بر سر قیمت آب، اختلاف بر سر مرتع، اختلاف در تقسیم سهم محصولات، نگذشتن از منافع خود در شراکت‌ها، اختلاف در نپرداختن سهم دهقان، مورد اول به صورت معکوس در نظر گرفته شده است.
اجتماعی	افزایش جمعیت، ارث، آگاهی‌های حقوقی افراد، امنیت مراجع قضایی، سطح تحصیلات، رسانه‌های ارتباطی، اصل آزادی بیان در مراجع قضایی، حل و فصل قطعی دعوی، کاهش اشتباهات در تشخیص حق، تخصصی بودن، تنش، فصل الخطاب نبودن در روش کدخدا منشی در زمان حاضر، ۱۰ مورد اول به صورت معکوس در نظر گرفته شده است.
فرهنگی	چرای دام در زمین‌های زراعی بدون اجازه، عدم رعایت زمان تعیین شده برای آبیاری، سرقت آب، رعایت نکردن مقدار زمین مشخص شده بعد از تقسیم، سرقت از محصولات کشاورزی (زعفران)

منبع: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، ۱۴۰۰

۴- یافته‌های تحقیق

براساس پرسشنامه تکمیلی، ۹۳/۶ درصد از پاسخگویان پرسشنامه‌ها را مردان و ۶/۴ درصد آنان را زنان تشکیل می‌دهند و بیشترین فراوانی سنی مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۴۵ سال (۷۲ درصد) است. همچنین بیشترین فراوانی پاسخگویان از نظر سطح تحصیلات مربوط به تحصیلات راهنمایی (معادل ۴۴/۵ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به سطح تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر (معادل ۲/۱ درصد) بوده است. از طرف دیگر، با توجه به تغییراتی که روستاها از اصلاحات ارضی به بعد در همه ابعاد، بخصوص ابعاد در نظر گرفته

در پژوهش حاضر داشته است، امروزه افراد بسته به این تغییرات از جمله آگاهی‌های افراد، تجربه افراد، فصل الخطاب بودن رای مراجع قضایی و سایر عوامل، برای حل و فصل مناقشات خود به مراجع قضایی رجوع می‌کنند که این امر در بین افراد در رده‌های سنی متفاوت است.

شکل ۳. وضعیت قضایی شدن مناقشات روستاییان در رده‌های سنی مختلف در محدوده مورد مطالعه
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همچنین برخی از افراد در رده سنی ۶۵-۵۶ سال وجود دارند که بنا به دلایلی همچون نداشتن آگاهی، اعتقادات دینی (واگذار کردن به خدا)، حفظ آبرو (افرادی در سطح روستا هستند که دارای حرمت و احترام هستند و مراجعه به دادگاه را بد می‌دانند)، ترس از خراب کاری در آینده توسط افرادی که از آنها شکایت شده (از بین بردن محصول به هر روشی یا کارهای دیگر)، نداشتن توانایی و کسی برای انجام امور قضایی (رفت و آمد و پیگیری امور قضایی)، اگر به روش غیر رسمی (کدخدامنشی) حل و فصل نشود به مراجع رسمی (دادگاه) مراجعه نمی‌کنند. براین اساس، اعتقادات دینی (۳/۸۶) و ترس از خراب کاری در آینده توسط افرادی که از آنها شکایت شده با میانگین (۳/۶۱) به ترتیب بیشترین اولویت را به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۳).

جدول ۳. عوامل تاثیرگذار در قضایی نشدن مناقشات در رده سنی ۶۵-۵۶ سال در محدوده مورد مطالعه

عوامل تاثیرگذار	فراوانی	درصد	میانگین
نداشتن آگاهی	۳۸	۷/۲	۲/۹۷
اعتقادات دینی	۱۰۳	۳۸/۴	۲/۸۶
حفظ آبرو	۶۲	۱۸/۵	۳/۲۹
ترس از خراب کاری در آینده	۹۰	۲۶/۱	۳/۶۱
نداشتن توانایی و کسی برای انجام امور قضایی	۵۷	۹/۸	۳/۱۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

یافته‌های تحقیق مؤید آن است که از بین شاخص‌های مورد توجه عوامل مکانی موثر در بررسی قضایی شدن مناقشات روستاییان، شاخص‌های اختلاف بر سر زمین با میانگین (۴/۲۰)، اختلاف بر سر آب (۴/۱۲)، نگذشتن از منافع خود با میانگین (۳/۹۰)، به ترتیب بالاترین میانگین را در خانوارهای مورد مطالعه به خود اختصاص داده است (جدول ۴).

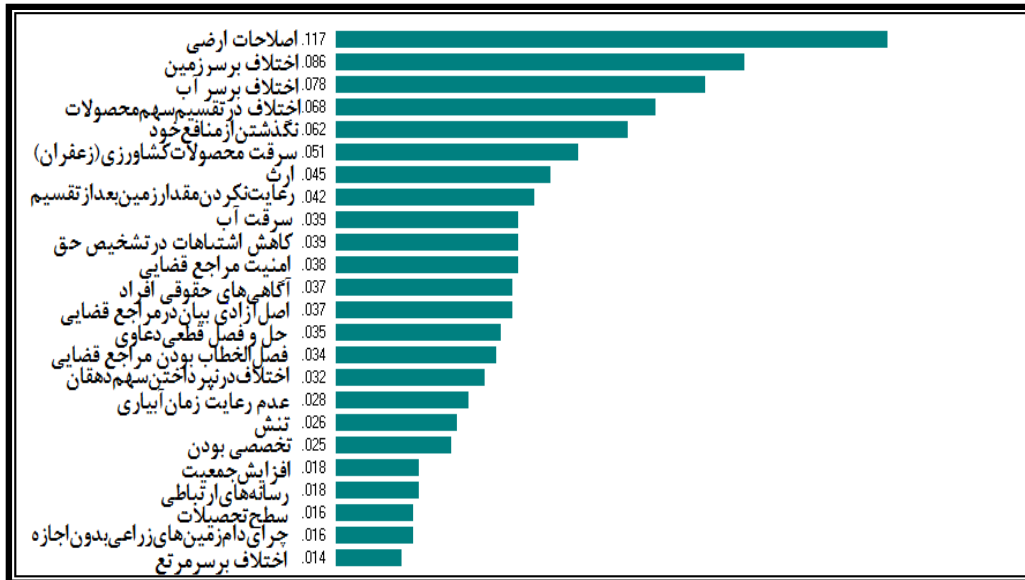
جدول ۴. مهم‌ترین ابعاد تاثیرگذار عوامل مکانی در قضایی شدن مناقشات روستاییان در محدوده مورد مطالعه

انحراف معیار	میانگین	میزان					شاخص	تجزیه و تحلیل
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
۰/۷۱۷	۳/۳۹	۲	۲/۷	۶۶/۷	۲۲	۶/۷	اصلاحات ارضی	اقتصادی
۰/۷۲۲	۴/۲۰	۳/۳	۶۸/۷	۲۰/۷	۵/۳	۲	اختلاف بر سر قیمت زمین	
۰/۹۹۹	۴/۱۲	۱۶	۴۷/۳	۲۶/۷	۴	۶	اختلاف بر سر قیمت آب	
۱/۰۰۵	۲/۶۴	۶/۷	۱۰	۳۲/۷	۴۲	۸/۷	اختلاف بر سر مرتع	
۰/۹۳۲	۲/۷۶	۵/۳	۱۱/۳	۴۴	۳۲/۷	۶/۷	اختلاف در تقسیم سهم محصولات	
۰/۸۲۱	۳/۹۰	۶/۳	۶۰/۷	۲۴/۷	۵	۳/۳	نگذشتن از منافع خود	
۰/۸۴۶	۳/۳۹	۶/۷	۳۰/۷	۵۰/۷	۸/۷	۳/۳	اختلاف در نپرداختن سهم دهقان	
۰/۷۷۹	۳/۸۰	۲/۷	۶/۷	۴۰/۷	۴۶/۷	۳/۳	افزایش جمعیت	
۰/۷۲۲	۳/۶۱	۵/۳	۵۶	۳۰/۷	۴/۵	۳/۵	ارث	
۱/۱۲۵	۲/۹۱	۱۳/۳	۲۶	۱۹/۳	۳۹/۳	۲	آگاهی‌های حقوقی افراد	
۰/۸۸۰	۳/۱۹	۵/۷	۳۱/۳	۵۱/۳	۶/۵	۵/۲	تنش؟	اجتماعی
۰/۸۲۵	۳/۵۳	۴/۷	۵۵/۳	۳۲/۷	۲/۷	۴/۷	فصل الخطاب نبودن در روش کدخدا منشی در زمان حاضر	
۰/۸۵۸	۳/۶۱	۳/۳	۵/۳	۲۷/۳	۵۴/۷	۹/۳	امنیت مراجع قضایی	
۰/۷۵۷	۳/۱۳	۴/۷	۵/۳	۶۵/۳	۲۱/۳	۳/۳	سطح تحصیلات	
۰/۹۲۸	۳/۴۱	۵/۳	۴/۷	۴۳/۳	۳۶/۷	۱۰	رسانه‌های ارتباطی	
۰/۸۴۲	۳/۳۴	۳/۳	۳۲/۷	۵۰	۶/۷	۷/۳	اصل آزادی بیان در مراجع قضایی	
۱/۱۷۸	۳/۵۷	۷/۳	۱۲	۲۰	۳۸	۲۲/۷	حل و فصل قطعی دعاوی	
۰/۷۶۵	۳/۶۳	۲/۷	۴/۷	۲۴/۷	۶۳/۳	۴/۷	کاهش اشتباهات در تشخیص حق	
۰/۷۵۲	۳/۳۱	۱/۳	۷/۳	۵۶	۲۹/۳	۶	تخصصی بودن	
۱/۰۲۶	۳/۳۷	۶/۷	۵۰	۲۴	۱۲	۷/۳	چرای دام از زمین‌های زراعی بدون اجازه	
۰/۷۸۹	۲/۱۷	۲/۷	۲/۷	۱۶/۷	۶۴/۷	۱۳/۳	عدم رعایت زمان تعیین شده برای آبیاری	محیطی
۱/۰۶۳	۲/۳۵	۵/۳	۱۰	۱۸	۴۸	۱۸/۷	سرقت آب	
۱/۲۳۶	۳/۷۶	۵/۳	۴۷/۳	۱۰	۲۲	۱۵/۳	رعایت نکردن مقدار زمین مشخص شده بعد از تقسیم	
۰/۹۳۴	۳/۸۵	۳/۳	۳۵/۴	۳۹/۲	۱۲/۴	۸/۶	سرقت محصولات کشاورزی (زعفران)	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

از طرفی، نتایج حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌های مختلف مربوط به عوامل مکانی موثر در قضایی شدن مناقشات روستاییان نشان می‌دهد که شاخص‌های اصلاحات ارضی، اختلاف بر سر زمین، اختلاف بر سر آب با ضریب ۰/۱۱۷، ۰/۸۶، ۰/۷۸ دارای بیشترین درجه اختلاف بر سر مرتع، چرای دام از زمین‌های زراعی بدون اجازه با ضریب ۰/۱۴، ۰/۱۶ کمترین درجه اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند (شکل ۴).

در این پژوهش برای تحلیل سطح تاثیرگذاری عوامل مکانی در بروز یا تشدید قضایی شدن مناقشات روستاییان از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شد. نتایج آزمون نشان می‌دهد که، با سطح اطمینان ۹۹ درصد، اختلاف معناداری بین سطح تاثیرگذاری عوامل مکانی وجود دارد (جدول ۵).

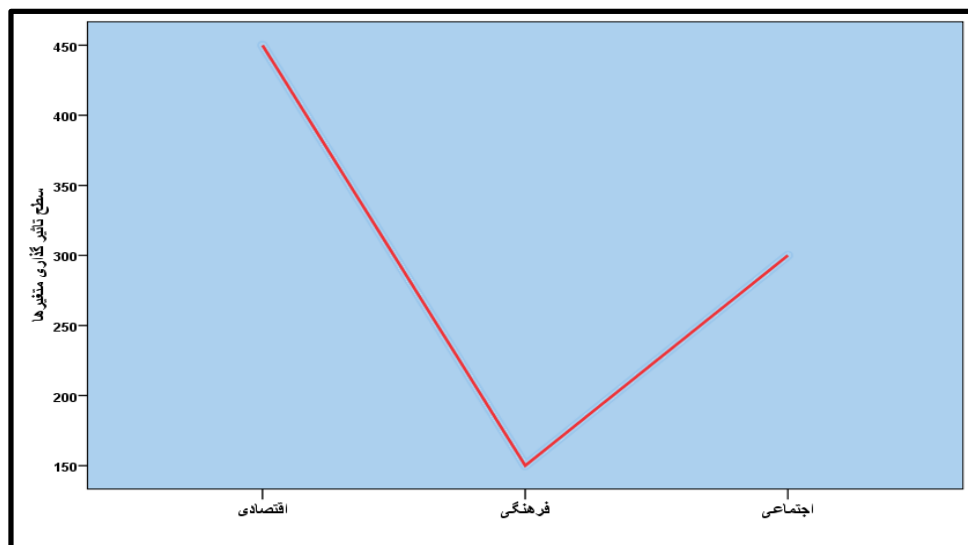
شکل ۴. وزن های حاصل از مقایسه زوجی شاخص های مطرح در تعیین عوامل مکانی موثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان (منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰)

جدول ۵. نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک طرفه بر سطح تاثیرگذاری عوامل مکانی مطرح در بروز قضایی شدن مناقشات روستایی در محدوده مورد مطالعه

سطح معناداری (Sig)	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی (df)	جمع مجزورات	سطح تاثیرگذاری
۰/۰۰۰	۳۹/۰۴۳	۳۳/۲۶۵	۲	۶۶/۵۳۱	بین گروه ها
		۰/۸۲۵	۴۴۵	۱۹/۶۷۳	درون گروه ها
			۴۴۷	۸۶/۱۰۴	کل

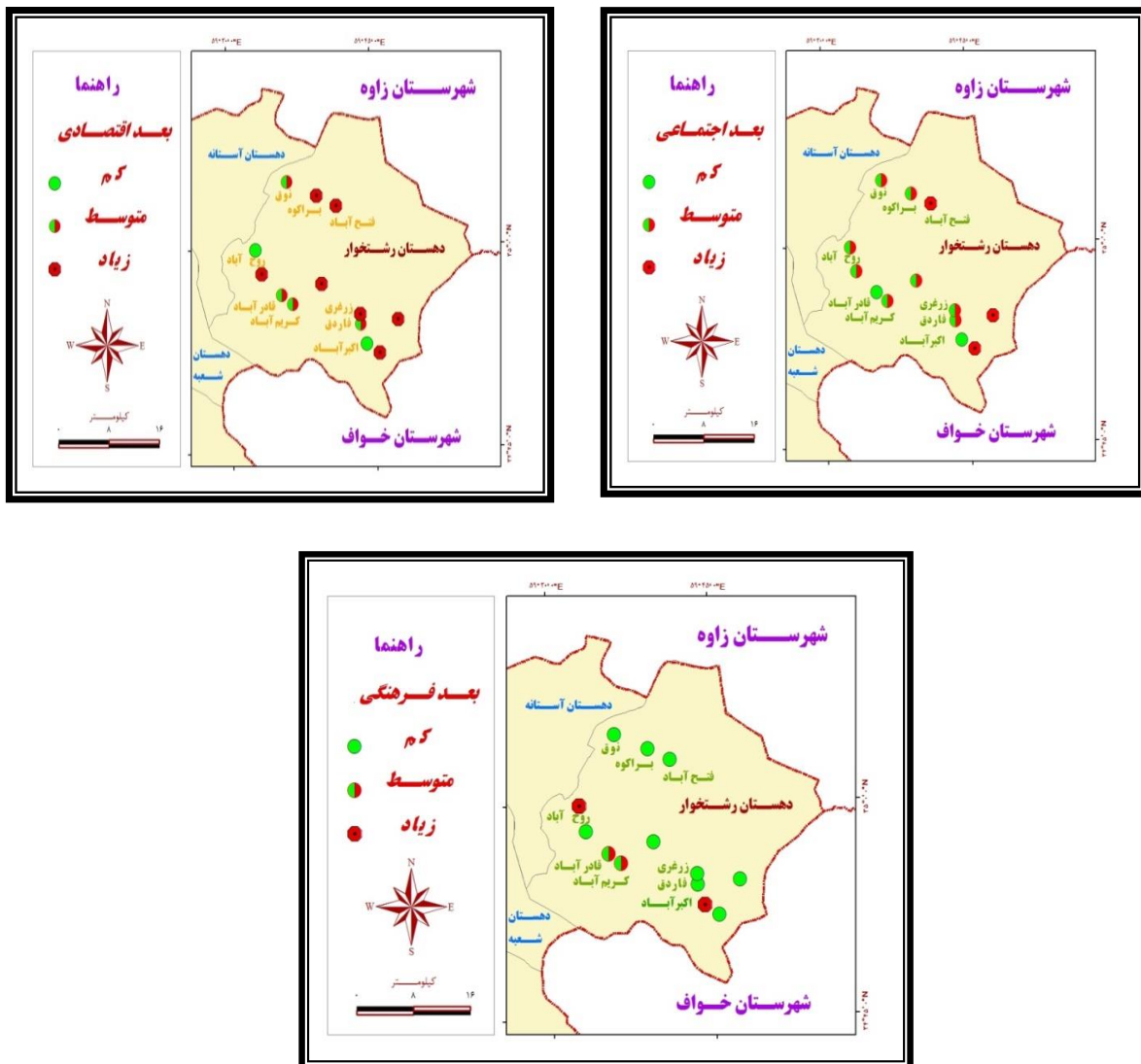
منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰

در این باره، نتایج حاصل از مقایسه سطح تاثیرگذاری عوامل مکانی مطرح در بروز قضایی شدن مناقشات روستاییان در روستاهای مورد مطالعه نشان دهنده آن است که عوامل اقتصادی در بروز قضایی شدن مناقشات روستاییان بارزتر از سایر عوامل است (شکل ۵).

شکل ۵. مقایسه سطح تاثیرگذاری عوامل مکانی موثر در بروز قضایی شدن مناقشات روستاییان در محدوده مورد مطالعه (منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰)

بررسی چگونگی پراکنش روستاهای مورد مطالعه به تفکیک عوامل مکانی موثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان مؤید آن است که بیشترین عامل تعیین کننده در تحلیل قضایی امر قضایی شدن مناقشات در روستاها را عامل اقتصادی (شکل ۶) و کمترین آن را عامل فرهنگی (شکل ۸) به خود اختصاص داده است.

اشکال (۶، ۷، ۸). پراکنش روستاها به تفکیک عوامل مکانی موثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان در ارتباط با عوامل اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰)

نتایج آزمون کروسکال - وایس در بعد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نشان می‌دهد که عوامل مکانی موثر در قضایی شدن مناقشات روستاییان در روستاهای محدوده مورد مطالعه با سطح معنی‌داری (sig) که کمتر از ۰/۱ بوده است (جدول ۶، ۷ و ۸)؛ بنابراین فرض H_0 ، یعنی برابری تأثیر قضایی شدن مناقشات روستاییان در بعد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در روستاهای محدوده مورد مطالعه رد شده است و فرض مخالف (H_1)، یعنی تفاوت عوامل مکانی موثر در قضایی شدن مناقشات روستاییان در بعد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در روستاهای محدوده مورد مطالعه تأیید گردیده است.

جدول ۶. نتایج کروسکال - وایس در ابعاد (اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی) در محدوده مورد مطالعه

میانگین فرهنگی	میانگین اجتماعی	میانگین اقتصادی	موارد
۳۸/۴۱۶	۴۶/۳۰۱	۵۱/۴۳۵	Chi- Square
۱۳	۱۳	۱۳	Df
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱	Asymp.Sig

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

۵- نتیجه‌گیری

مناقشه، از دیرباز رایج‌ترین و شناخته شده‌ترین پدیده در روابط میان انسان‌ها بوده است. در واقع ریشه این پدیده عمری به قدمت تاریخ دارد. از همان روزهای ابتدای خلقت انسان و افزایش جمعیت انسانی، همواره به علت وجود اصطکاک بین منافع انسان‌ها، تاریخ بشریت شاهد دعاوی و اختلافاتی بوده است. در واقع، این دعاوی را می‌توان از جنبه‌های گوناگونی بررسی کرد. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف تحلیل عوامل مکانی موثر بر قضایی شدن مناقشات روستاییان در دهستان رشتخوار انجام گردیده است. تحقیق حاضر با توجه به اهداف مورد نظر، در نوع خود در مقایسه با مطالعات مشابه در ارتباط با قضایی شدن مناقشات و عوامل مکانی موثر قابل توجه می‌باشد. زیرا علی‌رغم وجود پژوهش‌های متعدد در هر یک از حوزه‌های عوامل مکانی و قضایی شدن مناقشات، در این پژوهش، هر دو مقوله با هم مورد توجه بوده و به نقش و اثرگذاری عوامل موثر مکانی بر قضایی شدن خانوارهای روستایی پرداخته است. جمع‌بندی نتایج تحقیق مؤید آن است که عوامل مکانی موثر بر قضایی شدن مناقشات در روستاهای مورد مطالعه دارای تفاوت بسیار بوده است که دلایلی همچون اقتصادی (اصلاحات ارضی، اختلاف بر سر زمین، اختلاف بر سر آب، اختلاف بر سر مرتع، اختلاف در تقسیم سهم محصولات، نگذشتن از منافع خود، اختلاف در نپرداختن سهم دهقان)، اجتماعی (افزایش جمعیت، ارث، آگاهی‌های حقوقی افراد، تنش، فصل‌الخطاب بودن مراجع قضایی، امنیت مراجع قضایی، سطح تخصیلات، رسانه‌های ارتباطی، اصل آزادی بیان در مراجع قضایی، حل و فصل قطعی دعاوی، کاهش اشتباهات در تشخیص حق، تخصصی بودن) و فرهنگی (چرای دام از زمین‌های زراعی بدون اجازه، عدم رعایت زمان تعیین شده برای آبیاری، سرقت آب، رعایت نکردن مقدار زمین مشخص شده بعد از تقسیم، سرقت از محصولات کشاورزی (زعفران))، از مهمترین آنها به شمار می‌روند و در این عوامل مکانی موثر در بالا رفتن قضایی شدن مناقشات تاثیر شگرفی دارد. در واقع، نتایج حاصل همسو است با یافته‌های پژوهشی محمدی و همکاران (Mohammadi et al, 2014) که بر شهری شدن روستاها و قضایی شدن مناقشات روستاهای استان تهران تأکید داشته‌اند. با توجه به شرایط نامناسب بسیاری از روستاهای دهستان رشتخوار در امر قضایی شدن مناقشات، با برنامه‌ریزی‌های دقیق و اصولی و به کار گرفتن نیروهای متخصص در این زمینه، می‌توان مشکلات این روستاها را کاهش و سطح قضایی شدن مناقشات را به حداقل رساند. به هر حال، بر این اساس جمع‌بندی نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها توجه به موارد زیر را در جهت به حداقل رساندن قضایی شدن مناقشات در خانوارهای روستایی در سطح روستاها ضروری می‌باشد:

- ۱- لزوم بررسی شرایط موجود در جوامع روستایی و تعیین و حدود اختیارات مراجع زیربط قضایی (شورای حل اختلاف، نیروی انتظامی)، با توجه به شرایط موجود
- ۲- بالا بردن سطح آگاهی و توان مراجع زیربط قضایی در روستاها نسبت به احکام قضایی و قوانین موضوعه

- ۳- تشویق افرادی که در مراجع رسمی قضایی در روستاها مشغول به فعالیت هستند (شورای حل اختلاف، اعضای شورای اسلامی) به شرکت در کلاس‌های آموزشی در زمینه چگونگی جلوگیری از وقوع جرایم
- ۴- استفاده از افراد تحصیل کرده مرتبط با رشته‌های قضایی، چرا که اکثر افراد مشغول به فعالیت در شورای حل اختلاف در روستاهای این دهستان تحصیلاتی مرتبط با رشته‌های حقوقی نداشتند.
- ۵- تشویق نیروی جوان و تحصیل کرده در سطح روستاها به عضویت در آمدن در شورای حل اختلاف

منابع

- استانداری خراسان رضوی (۱۳۹۰). آخرین وضعیت تقسیمات کشوری دهستان رشتخوار، مشهد: استانداری خراسان رضوی.
- اعتمادی فر، سید مهدی (۱۳۹۱). تحلیل جامعه‌شناسانه‌ی ذهنیت و تجربیات نسلی در ایران، با تاکید بر شیوه‌های مناقشه و حل آن، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، سال اول، شماره سوم، صص ۱۶۰-۱۳۶.
- افشار، فرشید (۱۳۴۷). دادرسی روستایی در ایران (خانه‌های انصاف) و بررسی تطبیقی با دادرسی روستایی در هند پنجایات‌های عدالت)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- افراخته، حسین؛ حجتی پور، محمد؛ گرزین، مریم و نجاتی، بهناز (۱۳۹۲). جایگاه توسعه پایدار در برنامه‌ریزی توسعه ایران (مورد: برنامه‌های پنج ساله پس از انقلاب)، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال یکم، شماره یکم، صص ۶۲-۴۳.
- بختیاری، محمد؛ آبادیان، حسین و یوسفی‌فر، شهرام (۱۳۹۳)، منصب کدخدا در جامعه روستایی دوره قاجار، فصلنامه علمی - پژوهشی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء، سال بیست و چهارم، دوره جدید، شماره ۲۲، پیاپی ۱۱۲، صص ۷۱-۴۷.
- برکوییچ - جاکوب (۱۹۹۱). برخی مسائل نظری و روندهای تجربی در مطالعه میانجی‌گری موفق در روابط بین‌الملل، ترجمه: محمدجعفر جوادی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۴۳: ۱۳۱-۱۰۶.
- حسینی حاصل، صدیقه و عزیزپور، فرهاد (۱۳۸۷). ضرورت‌ها و اثرات صدور سند اماکن روستایی در کشور، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی - معاونت عمران روستایی، صص ۱۰-۱.
- حقیقت، علی (۱۳۷۹). ثبت املاک در ایران، تهران، کتابخانه گنج دانش، چاپ اول.
- حجت، عیسی (۱۳۸۵). تاثیر اصلاحات ارضی بر شکل روستاهای ایران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۶، صص ۸۴-۷۵.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پورطاهری، مهدی و صفری مرکید، عبدالله (۱۳۸۹). ارزیابی نقش شوراهای حل اختلاف روستایی در امنیت قضایی روستاییان، نمونه مورد مطالعه: روستاهای شهرستان مرند، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۱۱۸-۹۳.
- شکویی، حسین (۱۳۷۳). دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، تهران، انتشارات سمت.
- صالحی، سعید و چیذری، محمد (۱۳۹۳). شاخص‌های اجتماعی تاثیر گذار بر طراحی شبکه‌های آبیاری و زهکشی، فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، سال یازدهم، شماره ۴۳، صص ۱۹-۱۳.
- علوی‌زاده، سید امیرمحمد؛ میرلطفی، محمودرضا؛ بندانی، میثم و ایزدی، علی (۱۳۹۵). بررسی قضایی شدن مناقشات روستاییان و عوامل موثر بر آن، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال ۵، شماره ۱ (پیاپی ۱۳)، صص ۱۶۲-۱۴۹.
- غریب فاضل‌نیا؛ سیفی قره‌یتاق، داوود و بودینه پیر، راحله (۱۳۹۳). بررسی تحلیل جغرافیایی الگوها و روش‌های حل دعاوی در روستاهای منطقه سیستان، فصلنامه علوم انتظامی، دوره ۶، صص ۱۲۱-۱۵۰.

- فال سلیمان، محمود؛ صادقی، حجت ا... و غلامی، زینب (۱۳۹۲). بررسی اثرات اقتصادی- اجتماعی محصولات استراتژیک بر توسعه مناطق روستایی، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال سوم، شماره دوازدهم، صص ۴۶۳-۴۱.
- فیروزنیا، قدیر؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ دینانی، لیلا؛ پریشان، مجید و اصغری نیا، مهران (۱۳۹۰). تحلیل پیامدهای واگذاری مسکونی روستایی، فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، سال دوازدهم، شماره ۳۰، صص ۲۱۲-۲۳۰.
- مشیر زاده، حمیرا (۱۳۸۳). سازه‌نگاری به‌عنوان فرا نظریه در روابط بین‌الملل، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۶۵: ۱۴۳-۱۱۴.
- محمدی، جمال؛ خالق پناه، کمال و زارع، معصومه (۱۳۹۳). شهری شدن روستاها و قضایی شدن مناقشات: مطالعه‌ای در تجربه مناقشه و حل مناقشه در فضای روستایی و شهری، توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۲، صص ۱۰۲-۷۶.
- نوری زمان آبادی، سید هدایت‌الله و امینی فسخودی، عباس (۱۳۸۶). سهم توسعه کشاورزی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: مناطق روستایی استان اصفهان)، مجله علوم کشاورزی، دوره ۲-۳۸، صص ۲۷۵-۲۶۳.
- Bagli, S., Terres JM., Gallego, J., Annoni, A. and Dallemand, J.F. (2003) Agro-Pedo-
- Climatological Zoning of Italy, european commission directorate general joint research
- centre ispra.
- Berkovich, Jacob. 1991. Some Theoretical Issues and Structural Processes in the Study of Successful Mediation in International Relations. Translation: Mohammad Jafar Javadi, Journal of the Faculty of Law and Political Science, No. 43. 106-131
- Brown, Scott (1998). Alternative dispute resolution practitioners guide. Center for democracy and governance. Washington. D.C.
- Malczewski, J. (1999) GIS and multicriteria decision analysis, John Wiley and Sons INC., New York
- Marshall, A., 1961, "Principles of Economics", Selected Excerpts, McMillan, London (Originally published in 1920).

